

The Last Eight Verses

R. Mois Navon

Beit HaKenneset HaSefaradi BeRimon – Simchat Torah (VeZot HaBracha) 5781

Hag Simchat Torah Samayach.

Today we celebrate completing the Torah. However, while the completion of any book brings great satisfaction, the Torah is not “any book” but a completely novel phenomenon – it is a wholly divine text, given *in toto* to Moses by God – as we affirm every time the Torah is taken out to be read:

וְזֹאת הַתּוֹרָה אֲשֶׁר־שָׁם מֹשֶׁה לִפְנֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל עַל־פִּי יְקֻנֹּק בְּיַד־מֹשֶׁה :

Twice we affirm Moses' agency. That said, the last eight verses of the Torah pose a difficulty to this claim, as they describe the events that took place upon Moses' death:

דברים פרשת וזאת הברכה פרק לד פסוק ה - יב, ה-יב

(ה) וַיִּמָּת שָׁם מֹשֶׁה עֶבֶד יְקֻנֹּק בְּאֶרֶץ מוֹאָב עַל פִּי יְקֻנֹּק : (ו) וַיִּקְבֹּר אֹתוֹ בְּגִי בְּאֶרֶץ מוֹאָב מוֹל בֵּית פְּעוֹר וְלֹא יָדַע אִישׁ אֶת קְבֻרָתוֹ עַד הַיּוֹם הַזֶּה : (ז) וּמֹשֶׁה בֶן מֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה בָּמָתוֹ לֹא כִהְתָּה עֵינָו וְלֹא נָס לַחֹה : (ח) וַיִּבְכּוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת מֹשֶׁה בְּעֶרְבַת מוֹאָב שְׁלֹשִׁים יוֹם וַיִּתְּמוּ יָמָיו בְּכִי אֲבָל מֹשֶׁה : (ט) וַיְהוֹשֻׁעַ בֶּן נוּן מְלֵא רוּחַ חֲכָמָה כִּי סָמַךְ מֹשֶׁה אֶת יָדָיו עָלָיו וַיִּשְׁמְעוּ אֱלֹהֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל וַיַּעֲשׂוּ כְּאֲשֶׁר צִוָּה יְקֻנֹּק אֶת מֹשֶׁה : (י) וְלֹא קָם נְבִיא עוֹד בְּיִשְׂרָאֵל כְּמֹשֶׁה אֲשֶׁר יָדְעוּ יְקֻנֹּק פְּנִים אֶל פְּנִים : (יא) לְכָל הָאֲתָת וְהַמוֹפְתִים אֲשֶׁר שָׁלַחוּ יְקֻנֹּק לַעֲשׂוֹת בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם לַפְרֹעָה וּלְכָל עֲבָדָיו וּלְכָל אֲרָצוֹ : (יב) וּלְכָל הַיָּד הַחֲזָקָה וּלְכָל הַמּוֹרָא הַגָּדוֹל אֲשֶׁר עָשָׂה מֹשֶׁה לְעֵינֵי כָל יִשְׂרָאֵל :

The text thus begs the question: Who wrote these last eight verses? The Gemara brings two opinions in response – R. Yehuda says Joshua wrote them; R. Shimon says Moses wrote them in tears:

תלמוד בבלי מסכת בבא בתרא דף טו עמוד א

וימת שם משה עבד ה' - אפשר משה מת וכתב "וימת שם משה" ? אלא, עד כאן כתב משה, מכאן ואילך כתב יהושע, דברי ר"י, ואמרי לה ר' נחמיה; אמר לו ר"ש: אפשר ס"ת חסר אות אחת וכתוב: לקח את ספר התורה הזה...? אלא, עד כאן הקדוש ברוך הוא אומר ומשה וכותב, מכאן ואילך הקדוש ברוך הוא אומר ומשה כותב בדמע, כמו שנאמר להלן: ויאמר להם ברוך מפינו יקרא אלי את כל הדברים האלה ואני כתב על הספר בדיו. ...

Of the two solutions, that of R. Yehuda provides what the Hatam Sofer (BB 15a) calls “the simplest solution” – i.e., that last eight verses were written by Joshua. And this because Joshua is the most obvious candidate for the task – it was he who had stayed in the tent of Moses all the years in the desert (Ex. 33:11) and it was he who had been given the mantle as Moses' successor (Num. 27:18). That Joshua, and not Moses, wrote these biblical verses does not trouble R. Yehuda as being a violation of the integrity of the Torah as a whole, for in any case it is Torah from heaven – as R. Moshe Fienstein explains:

שו"ת אגרות משה אורח חיים חלק ד סימן כד

... מעיקרי האמונה הוא שכל התורה לא כתב משה מעצמו אף לא אות אחת אלא כמפורש בב"ב דף ט"ו דהקב"ה אומר ומשה כותב, ואף שהוזכר זה בדבר ר"ש גם ר' יהודה ור' נחמיה לא פליגו עליו בזה, ומסתבר בפשיטות שאף שסברי שיהושע כתבו להשמונה פסוקים היתה הכתיבה דשמונה פסוקים ג"כ בדרך זה שהקב"ה אמר, דלא כספר יהושע שיהושע כתב ברוח הקודש והנבואה אבל לא ממש מפיו של הקדוש ברוך הוא על כל מלה ומלה, משום דהא לכו"ע הו"ו שמונה פסוקים אלו ג"כ הכתיבה מאותיות התורה שפסולה אף כשחסר רק אות אחת מהם וא"א שתהיה אף אות אחת כתובה שלא ככתיבת כל התורה, ורק שלר"ש מכיון שהם מגוף התורה א"א שתהא שלא בכתיבת משה, ולר' יהודה ור"נ היה שינוי רק בזה שיהושע כתבו שזה היה מוכרח לדידהו והרמב"ם כתב בפ"ג מתפלה ה"ו כר"ש שגם הח' פסוקים כיון שהם מגוף התורה א"א שתהיה אף אות אחת מהם כתובה שלא ע"י משה....

And indeed, many thinkers hold that R. Yehuda is correct:¹

- RY MiGash (in Shitah Mekubetzet BB 15a)
- Ibn Ezra (Dev. 34:1)
- Hacham Tzvi (13)
- R. Yonantan Eibeshitz (Yearot Devash in Daf al Daf BB 15a)
- Hatam Sofer (BB 15a)
- Mishna Berura (428:7)

That said, many others hold like R. Shimon:²

- Rambam (Hil. Tefila 13:6)
- Ohr HaHaim (Dev. 34:6)
- R. Bechayei (Dev. 34:1)
- Abarbanel (Dev. 34:1)
- Maharsha (BB 15a HA)
- Torat Haim (BB 15a)
- Penei Shelomo (BB 15a)
- R. Soloveitchik (Nefesh Harav, 321)

Now, while there is clearly support for each position, some find R. Yehuda's opinion quite problematic.

The Ohr HaHaim writes that R. Yehuda's opinion brings people to deny the divinity of the Torah claiming that people added and subtracted to the text:

אור החיים דברים פרשת וזאת הברכה פרק לד פסוק ו

וראיתי להראב"ע שכתב שיהושע כתב כן, ואין ראוי לכתוב כדברים האלה בפשטי הכתובים שמשה לא השלים הספר תורה כשמסרו ללויים, שבאזני שמעתי מבני עמנו מסתבכים בדבר זה ומסתעפים מזה כפירה בתורה, וזו היא טענת העכו"ם שמבני ישראל תקנו המכתב ונמצא בה מה שלא היה ולא היה מה שהיה, וישתקע הדברים ודומיהם הסבי עיניך מנגדם, והעיקר שכל הספר תורה כתבו משה וכאומרם (ב"ב ט"ו א) השלימו בדמע:

¹ not a comprehensive list

² not a comprehensive list

Similarly, R. Wolf Meir, in his “Explications on Sefer Yehoshua” (Prague 1833),³ explains that holding Joshua as author could lead people to imply that other verses could be written by other later authors and then “the pillars of faith collapse.” [And indeed, this is precisely an argument that has been made to me by ortho-praxis Jews who deny the divinity of the text].

ספר יהושע מבואר ע"י מו"ה וואלף מאיר (פראג, 1833), מבוא, דף ו'
" ... בעיני חכמי התלמוד נראה הברייתא הזאת שלא כהלכה, בעבור ששם נאמר שמונה פסוקים שבתורה יהושע כתבם, והדבר הזה במחלוקת ר' יהודה ור' שמעון נאמר כדאיתא שם. אם גם לדעת קצת ר"י ור"ש הלכה כר"י, בכל זאת אין לי ספק כי פה צדקו דברי ר"ש שאמר משה כתב, יען לדעת ר' יהודה כמעט ירופפו עמודי הדת, כי אם שמונה פסוקים שבתורה יהושע כתבם, מי יערב לנו אם לא גם שאר המאמרים מעשה ידי סופר מאוחר המה. וכמה מן ההפסד יגיע מזה לאמונת ישראל. ..."

Interestingly, R. Wolf Meir is quoted by the Pnei Shlomo who, though holding like R. Shimon, rejects the notion that R. Yehuda's position will “shake the pillars of faith.” He says that believers will believe and heretics (*keofrim*) will anyway find ways to disbelieve:⁴

פני שלמה מסכת בבא בתרא דף טו עמוד א
... תמה על עצמך וכי ר' יהודה אמר חלילה דבר שעל פיו ירופפו עמודי הדת, אבל באמת אין בדבריו נפתל, כי המאמין יאמין בתורת משה, ומי שרוצה לכפור הלא גם לפי דברי ר"ש יש מקום לבעל דין לחלוק ולומר: אפשר משה מת וכתב שם משה! אבל ישרים דרכי ה' וגו'. ... אין זה טענה לדחות הדבר מהלכה אם האמת כן הוא.

So, explains the Pnei Shlomo, we don't decide halacha because of what *keofrim* will say.

And that brings us to the halacha that comes out of this discussion.

The continuation of the Gemara brings the source of a halacha *l'maaseh*:

תלמוד בבלי מסכת בבא בתרא דף טו עמוד א
... כמאן אזלא הא [כדעת מי היא המימרא]: [דא"ר יהושע בר אבא אמר רב גידל אמר רב: שמונה פסוקים שבתורה יחיד קורא אותן? לימא [נומר] ר"י היא ודלא כר"ש! אפילו תימא ר"ש, הואיל ואשתנו אשתנו.

The Gemara explains that the last eight verses are to be read by one person – a “*yahid*”. We will explain what “*yahid*” means in a minute, but what is clear is that these last eight verses have a different halacha than the rest of the Torah. This, says the Gemara, looks

³ Special thanks to Aharon Bejell for finding this source.

⁴ It is interesting to consider what would have brought the Pnei Shlomo (R. Shlomo Ganzfried of Ungvar, Hungary) to make this argument. Given that he lived 1804-1884, he was aware of biblical criticism which started with Spinoza (1632–1677) and the [documentary hypothesis](#) made famous by Wellhausen in the 1878, but preceded by Eichhorn (1752-1827) and Wette (1780-1849). And being in Hungary at that time meant he was part of the war against Reform/Conservative Judasim. I would conjecture that he saw the Enlightenment make many a heretic while orthodoxy, at the time, failed to make persuasive counterarguments, so he simply took the approach that everyone will believe whatever they want to believe, and we can't worry about heretical interpretations.

like support for R. Yehuda's position since these verses are being marked off as different than the rest of the Torah. The Gemara answers this claim stating that even R. Shimon could be correct since the verses are different for, as Rashi explains, they were written in tears and the rest in ink.

רש"י מסכת בבא בתרא דף טו עמוד א
הואיל ואישתנו - לכתוב בדמע אישתנו.

So now let us return to the question: what is the meaning of "yabid"?

There are a number of opinions on this:

- Rambam (Hil. Tefilla 13:6): one person can read them without a minyan.
- Rashi, Rabbeinu Tam (Men. 30a): one person is called up and the Aliyah is not split between olim;
- Shita Mekubetzet (BB 15a): one person is called up to read the eight verses, and only the eight verses which cannot be read together with any previous verses.
- Mordechai (Hil. Ketanot, Menachot, HaKometz Rabba, Remez 955): an important person (meyuhad) is called up.

All of these have their place, but I found the explanation of the Abarbanel to be the most compelling. To understand, we must realize this halacha is based on the idea of the Torah *reading* being a reenactment of the Torah *giving*.⁵

In times of yore, the normative Torah reading was done with a reader and a translator:

תלמוד בבלי מסכת נדרים דף לו עמוד ב
מאי (האי) דכתיב: וַיִּקְרָאוּ בְּסֵפֶר בְּתוֹרַת הָאֱלֹהִים מִפָּרֶשׁ ... (נחמיה ח: ח) ? ויקראו בספר
תורת האלהים - זה מקרא, מפורש - זה תרגום, ...

The role of the translator is explained in the Yerushalmi:

מסכת מגילה פרק ד הלכה א [עם ידיו נפש]
רבי חגי אומר, רבי שמואל בר רב יצחק עאל לְכַנְיִשְׁתָּא חָמָא חוּנָה קָאִים מְתַרְגָּם וְלֹא
מְקִים בְּרַשׁ תַּחְתּוּהִי נִכְנַס לְבִי"כ וְרָאָה אֶת חוּנָה קוּרָא וּמְתַרְגָּם וְעָשָׂה שְׁנִיחָא כְּאֶחָד וְלֹא הִיא
לוּ מְתַרְגָּם. אָמַר לֵיהּ, אָסוּר לָךְ לַעֲשׂוֹת כֹּד, כִּי פָשִׁים שְׁנִיחָתְנָה עֵינֵי סְרִסוּר מִשֶּׁה רַבִּינוּ כָּךְ אָנּוּ
צְרִיכִין לְנַהוּג בְּהָ עֵינֵי סְרִסוּר וְצָרִיךְ הַקּוּרָא לְהַעֲמִיד מְתַרְגָּם.

That is, the public reading of the Torah is a kind reenactment of the giving of the Torah on Sinai in that the reader is like God, as it were, and the translator is like Moses, as it were.

Today the translator is no longer a feature of the public reading, but we still have at least two people participate in the reading in order to epitomize the Sinai model. In general, there are two people at the Torah, the reader and the one called for the Aliyah (or the Gabbai). One stands in the role of God and one in the role of Moses.

⁵ The following sources of the Torah reading were brought to my attention in an excellent essay by R. Yair Kahn (Torah MiEtzion, Deuteronomy, Vezot Haberacha).

All this is for the usual Torah readings. But the last eight verses are different, for as the halacha teaches, are to be read by a “*yahid*.” The reason, according to the Abarbanel, is because we are reenacting the giving of those last verses by God to Moses. And as R. Shimon explained – that giving was very different than the giving of the rest of the Torah:

“up to this point [in the Torah] the Holy One, blessed be He, **spoke** and Moses **spoke** [i.e., repeated] and **wrote**, and from this point [i.e., the last eight verses] God **spoke** and Moses **wrote** with tears.”

Accordingly, the Abarbanel explains that, though given to Moses by God, the last eight verses were not passed on to the people in the usual prophetic manner (i.e., not “spoke ... spoke ... wrote”, but “spoke ... wrote”), and so only one individual (i.e., “*yahid*”) reads the Torah, as a reenactment of only God giving the text (without Moses repeating aloud):

אברבנאל פרשת וזאת הברכה

ח' פסוקים שבתורה יחיד קורא אותם אם הוא לדעת רבי יהודה או לדעת ר"ש. כי יראה בתחלה המחשבה שאחרי שעשו שנוי באלה הח' פסוקים משאר פסוקי תורה שלא נכתבו כמוהם בשוה והשיב שגם לדעת ר"ש יתישב אותו מאמר שהוא יחשוב שהואיל ואישתני אישתני. והשנוי הוא כי בכל התורה היה הקדוש ברוך הוא אומר ומשה חוזר ואומר אחריו ובח' פסוקים האלה היה הקדוש ברוך הוא אומר בלבד ולא משה. ולכן להיות בהם יחיד אומר שהוא הקדוש ברוך הוא לכן אומר הח' פסוקים יהיה יחיד קורא אותם לזכר אותו השנוי שנעשה באמירתם, ובשאר התורה קוראים שנים כמו שהיו בהם שני אומרים הקדוש ברוך הוא ומשה אחריו. הנה התבאר מזה כלו שהפסוקים האלה וכל שאר פסוקי התורה **משה רבינו ביזו כתבם** לא עבר זר בתוכם כי בהיות הדברים העתידיים מצויירין בחכמתו העליונה משה היה כותב מה שהיה עתיד להיות ולא מהמציאות הפעלי שעדיין לא היה :

In conclusion, I have brought here, what I believe to be, a cogent explanation of the halacha that expresses the position of R. Shimon. That is not to say that there are not cogent explanations of the halacha as expressing the position of R. Yehuda. For, as R. Moshe Feinstein noted, both positions are legitimate and convey the ultimate belief that the entire Torah was given by God.

And this is really what we are celebrating on this holiday of Simchat Torah. We celebrate that we are in possession of a truly unique book – a divine book, an eternal book. And it is in our connection to it that we have a connection to divinity and to eternity.

Hag Simchat Torah Samayach.